

Internethasználat és oktatás

A gyermekek és fiatalok internethasználatának kérdése térségünkben nemrég tematizálódott. A Nemzetközi Gyermekmentő Szolgálat és a Sapiaentia EMTE csíkszeredai Műszaki és Társadalomtudományi Kara 2011-ben indított el egy olyan szakmai együttműködést, amelynek keretében a téma kutatási programok, konferenciák, publikációk (Bodó 2012, Gergely 2012, Bíró – Gergely 2013) által egyre inkább a szakmai érdeklődés homlokterébe került. A témával való foglalkozás nyomán egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a gyermekek és fiatalok médiahasználatát, azon belül is az internet kiemelkedően fontos szerepét érdemes olyan tágabb kontextusba helyezni, amelyben helyet kapnak a vizsgált térség sajátos vonásai. A kontextualizálás értelmezési keretet nyújt, amely által a jelenség által felvetődő kérdésekre nagyobb eséllyel lehet keresni a választ.

A gyerekek és fiatalok internethasználatát vizsgáló kutatási program keretében felmerült az az igény, hogy megnézzük: a térségben oktató pedagógusoknak, akik napi kapcsolatban vannak a vizsgált korosztállyal, van-e rálátásuk tanítványaik internethasználati szokásaira. Arra voltunk kíváncsiak, hogy a számszerűsíthető adatokon túl, amelyek a használat mennyiségi mutatóiról közvetítenek információkat, milyen tudással gazdagíthatnánk a képet, mely a székelyföldi fiatal korosztálynak az internettel való kapcsolatát rajzolja meg. A pedagógusok szerepe a gyerekek és fiatalok internethasználatában azért is látszik fontos kutatási témának, mert általa szélesebb kontextusba lehet helyezni a jelenséget, és az internethasználat tartalmi oldala is élesebb megvilágításba kerülhet. Talán még egy ennél fontosabb szegmens is megközelíthető a pedagógusok tapasztalatainak megismerése és elemzése által: segít rálátni arra is, hogy a használat mennyiségi és tartalmi vonatkozásai mellett miképp alakul, vagy alakul-e egyáltalán az a használati mód, amely akár egyfajta életstílusként is megjelenik a fiatal generációnak az internethasználattal kapcsolatos attitűdjeiben.

Ez mindenképpen feltételezi azt, hogy a fiatalokat ne csak egyszerűen egy új technikai eszköz használóiként lássuk, hanem cselekvőkként is. Ilyen megközelítésben nagyobb jelentőséget kap a fiatalok valódi szerepe, és ezáltal nemcsak egy új technikai eszköz kiszolgáltatóiként vagy passzív alkalmazóiként fogjuk látni őket, hanem olyan ágensekként, akik maguk megválaszt(hat)ják az eszközhasználat módozatait, annak tartalmi vonatkozásaival együtt.

A kutatás folyamán interjúkat készítettünk a térségben tanító pedagógusokkal. Kérdéseink arra összpontosultak, hogy: van-e rálátása a tanárnak, a tanítónak a fiatalok és gyerekek internethasználatára? Láthatók-e, megismerhetők-e az ezzel kapcsolatos szokások, megmutatkoznak-e valamilyen formában az internettel való „átittatottság” hatásai? Lehet-e már ezzel kapcsolatosan véleményeket kialakítani, a tapasztalatok, a benyomások által körvonalazódó kép – az egyéni tapasztalatokon túlmutatva – ad-e lehetőséget olyan következtetések levonására, melyek által határozott állítások, kijelentések is megtehetőek? Vagy ezek megmaradnak az esetlegesen nagyon eltérő véleményezések szintjén, és inkább a sokszínűség, az efemer jelleg, a gyorsan és alig követhetően változó folyamat mutatkozik meg bennük. Mivel a pedagógusok nemcsak diákjaikkal, hanem azok családjával is kapcsolatban vannak, azt is megkérdeztük tőlük, hogy milyennek látják a fiatalok internethasználati szokásait a családi közegben. Van-e erre rálátásuk, és ha igen, mit mutat ez a kép: mennyire követhető a fiatalok internethasználat a szülők által, mennyire látják át, értik-e ezt a jelenséget? A kérdésnek különös fontossága van, hisz az tényként kezelhető, hogy a két generáció internettel, számítógéppel kapcsolatos tudása, a használat módja alaposan eltér egymástól. Amennyiben a szülők kívülállóként, digitális bevándorlóként (Prensky, 2001) vannak jelen, okoz-e ez feszültséget, meg nem értést? Mennyiben tudják követni, szabályozni ezt a folyamatot, vagy egyáltalán szükségesnek tekintik-e a vele való foglalkozást? És végül, de nem utolsósorban arról is beszélgettünk, hogy miként látják a pedagógusok az internet és az oktatás, a tanítás kapcsolatát. Bevihető-e ez az eszköz az oktatási gyakorlatba, és ha igen, miképp? Mire lehet használni? A fiatalok vonzalmát az internethez lehet-e hasznosítani a mindennapi oktatási gyakorlatban? És ami még érdekesebb (és ma még nehezen megválaszolható kérdés): kialakít-e az intenzív internethaszná-

lat a fiatalok körében olyan képességeket, amelyekre csak „digitális bennszülöttként” tehettek szert, és amelyeket talán nehéz megérteni és nehéz „becsatlakoztatni” a tanulás/ oktatás mindennapi gyakorlatába? Van-e mód, látszik-e ma erre valami esély, hogy ezeket a képességeket egyáltalán észrevegyük (hisz néha még az is kérdés: valóban vannak-e ilyenek) és az oktatás javára hasznosítsuk?

Az interjúanyagok elemzése

Beszélgetőpartnereim, a pedagógusok

A következőkben a pedagógusokkal folytatott beszélgetések értelmezésére, elemzésére kerül sor. Első lépésként röviden bemutatom, kik is azok, akik vállalkoztak arra, hogy egy interjúban megosszák velem tapasztalataikat, elmondják véleményüket. Beszélgetőpartnereim Csíkszereda különböző iskoláiban tanítanak, az oktatási helyszínek, szakmájuk, életkoruk tekintetében különböző helyzeteket képviselnek. Van köztük kisiskolásokat vagy iskolai előkészítő csoportokat tanító pedagógus, általános iskolában V-VIII. osztályosokat tanító tanár, szakközépiskolában és elit középiskolában dolgozó pedagógus. Többen közülük több korosztályt is oktattak, többféle funkciót is betöltöttek pályájuk során, nekik a rálátásuk szélesebb, tapasztalati anyaguk gazdagabb. Szakterületüket tekintve is színes a kép: van, aki kimondottan internethasználatot oktat, van köztük nyelvtanár és matematikus, filozófia szakos és szociálpedagógus. Életkorukat tekintve: legfiatalabb beszélgetőpartnerem huszonéves, a legidősebbek ötvenes éveik második felében járnak. Változó képet mutat az a közeg is, amelyet az általuk ismert gyerekek családi, szocializációs környezete mutat, sokféle a tanulással és természetesen az internethasználattal kapcsolatos mentalitás is, amelyet az egyes otthoni környezet kialakít és működtet. Azok a beszélgetőpartnereim, akiknek gyerekek is van, saját otthoni tapasztalataikat is hozzáadták az iskolai tapasztalatokhoz.

A pedagógusok véleményét a fenti tényezők nyilvánvalóan nagyon mélyen alakították, formálták. Attól függően például, hogy a gyerekek és fiatalok milyen anyagi és mentalitásbeli jellemzőkkel megragadható családi háttérrel rendelkeznek, sokféle képet rajzoltak meg. Ez a sokszínűség a következő paraméterek mentén rajzolódik ki a legélesebben: a családok internettel való ellátottsága; a szülői felügyelet megléte vagy hiánya, egyáltalán a felügyelet, a kontroll szükség-

gességének tudatosítása; az internethasználattal eltöltött idő mennyisége; a használt tartalmak milyensége; a veszélyek avagy a lehetőségek észlelése, tudatosítása.

Ugyanakkor a jelenséghez való viszonyulás módját, a tapasztalatokból levont következtetéseket, a vélemények megalkotását is erőteljesen befolyásolták azok a környezeti tényezők, amelyek között a pedagógusok az internet és a fiatalok kapcsolatának jelenségét megtapasztalták. Ennek következtében a beszélgetések, a reflexiók nyomán kirajzolódó kép nem egységes. Nem adható határozott válasz a felmerülő kérdésekre, mert azokat állandóan át- és átszínezik a környezeti elemek és a folyamatok változó jellege. A jelenség soktényezős, és kérdés, hogy a vizsgált régió, a Székelyföld e témában fellelhető jellemzői (rurális társadalom, viszonylagos megkésetttség az IKT tekintetében) adnak-e hozzá valami olyan sajátos jelleget, amely markánsan jellemzi vagy alakítja a sokszínűség ellenére is a fiatalok internethasználatának jelenségét. A fentiek értelmében az internethasználat jelenségéről kirajzolódó kép nyilvánvalóan mozaikszerű lesz. Ezzel együtt megmutatja a trendeket, és az efemer, változó folyamatot, amely vélhetőleg sokkal közelebb áll a valósághoz, mintha egy statikus kép megrajzolására törekednék

Tapasztalatok, vélekedések, reflexiók

A fiatalok és az internet viszonyáról kialakított pedagógusi vélekedéseket lehet csoportosítani azok tartalma szerint is, de célszerűnek látszik először a vélekedésekben megmutatkozó attitűdöket venni szemügyre.

„A folyamatra nem lehet teljesen rálátni”

Vannak, akik azt állítják, hogy a folyamatra nem lehet teljesen rálátni, és nem lehet egységes képet sem kialakítani, illetve nem célszerű határozott és egyértelműen csak pozitív vagy csak negatív megítéléseket tenni a fiatalok internethasználatára vonatkozóan. Azok vélekednek eképp, akik inkább a jó oldalát látják a jelenségnek: értékelik a sok, könnyen hozzáférhető információt, a hasznos tartalmakat, az oktatásban is megmutatkozó pozitív, vagy inkább pozitív hatást. Ők azok, akik kevésbé fogalmaznak meg sommás véleményeket, némileg árnyaltabban látják a képet. Ha nem is minden esetben egyformán pozitív a megítélésük, de keresik azokat a módokat, amelyek által az IKT jelensége

a hasznosság irányába fordítható, és ha nem is látják mindig ennek az útját-módját, bíznak ennek lehetőségében.

„Együtt kell mérlegelni a két odalt”

Megjelenik egy, az előző típushoz nagyon közel álló attitűd is, amely mindig egyszerre látja, együtt mérlegeli a két odalt, egyfelől a pozitív, másfelől pedig a negatív összetevőket. A tapasztalatok értelmezésénél olyan súlyozásra törekszik, amely a veszélyeket és esélyeket, a jó és a rossz eshetőségeket mindig egymás mellé teszi, és megpróbálja az emberi tényezők függvényében egyensúlyba hozni azokat. Ez az álláspont az internetet nem önmagában tekinti jó vagy rossz dolognak, amellyel szemben az egyén kevés eséllyel lép fel, hanem az egyént – jelen esetben a fiatal felhasználót – aktív szereplőnek tekinti, aki tulajdonképpen saját maga teszi ilyenné vagy olyanná – pozitívvá vagy negatívvá – ezt a viszonyt. Fontos tényezőként jelenik meg itt a fiatalok családi környezete, amely a folyamat elsőrendű befolyásoló tényezője lehet.

Sommás vélekedések

Megfogalmazódtak sommás vélekedések is, amelyek határozott értékeléseket mondanak a jelenségről, az internet és a fiatalok kapcsolatáról. Ezek a vélekedések határozottan negatívnak látják ennek a viszonynak a természetét: túl sok idő megy el az internetezéssel a tanulás rovására, kevés a haszna és nagy a romboló hatása, negatív hatást gyakorol a személyiség alakulására. Ezek a vélekedések egyértelműen rossznak tekintik a fiataloknak és a gyerekeknek önálló, a felnőttek (szülők és pedagógusok) behatásától függetlenül épülő és működő internetes világát. Az internet esetleges hasznosságát csakis határozott irányítás mellett tartják kialakíthatónak.

A fenti három attitűd-típus nem mindig válik el ilyen élesen egymástól az egyes személyek esetében sem. Van, amikor nem személyfüggő egyik vagy másik magatartás, hanem az érintett témák esetében mutat némi változást, és megjelenhetnek átmeneti formák is a fent már jelezett tényezők következtében, a tapasztalatszerzés helyszíneinek és alkalmainak megfelelően.

Tematizációk a gyerekek és fiatalok internethasználatáról

A fiatalok és az internet viszonya sokféle tematizációban megjelenhet. Bejáratott módja a téma megközelítésének az, hogy egyfelől a *veszélyek*, másfelől az *esélyek* és a jó lehetőségek jelennek meg, így mód adódik arra, hogy egy ellentétpár mentén kezeljük a jelenséget.

Az internet mint veszély. Az internethasználat negatív oldala

Nézzük először a veszélyeket. Meglepőnek tűnhet, de beszélgetőpartnereim, tapasztalataik, helyzetismeretük birtokában, nem tekintik az internetet olyan veszélyforrásnak, mint amilyenek a témával foglalkozó társadalompszichológiai vizsgálatok tartják. Az interjúk beszédhelyzete ugyanakkor mégis tematizálta ezt a problematikát: elhangzottak az erre vonatkozó kérdések, amelyek előtérbe hoztak néhány tapasztalatot, illetve az esetleges veszélyesség hatáskörébe utaltak némely, eddig ilyen megközelítésben nem tematizált tényezőt. Az internethasználat veszélyessége ilyenformán megbeszélés, reflexió tárgya lett, és körvonalázódott néhány olyan aspektusa a fiatalok és főleg a gyerekek általi internethasználatnak, amely veszélyeket rejt(het) magában. Nézzük, melyek ezek az aspektusok.

A legsúlyosabb eset az, amikor az internet nem megfelelő használata függőséget okoz. A függőség fogalma nem tisztázódott teljesen a beszélgetések folyamán, de függőségként vagy majdnem függőségként tételeződtek azok az esetek, amikor valaki annyira rászokik valamilyen internetes tevékenységre, hogy súlyos hiányérzete van, ha valamilyen akadályozó tényező miatt nem gyakorolhatja azt annyi ideig és olyan intenzitással, ahogyan szeretné. Ennek szélsőséges formája a teljes függővé válás, amikor az internetező kilép a valóságból, és igazának tartott életét egy internetes virtuális világban éli. Szélsőséges, valóban súlyos függőséget mutató esetre az interjúalanyok csak egyetlen példát tudtak említeni. Két esetben, két pedagógusnál jött elő ez a példa, de hamar kiderült, hogy mindketten ugyanazt az esetet ismerik (egy általános iskolás fiú esete). A példa értelmezésében kiderült, hogy a pedagógusok nem elsősorban az internetet mint eszközt tekintik a súlyos helyzet kiváltójának. Egymástól függetlenül úgy értelmezték, hogy az eset háttérében komoly pszichés és családi problémák álltak. Az internet csupán a „menedék” volt a gyerek számára a való életben megoldhatatlannak látszó problémái elől – állították az esetet ismerő pedagógusok.

A függőség enyhébb, de akár veszélyessé válható formájának tekintik azokat az eseteket, amikor a fiatal elhanyagolja a tanulást a túlzott internethasználat miatt. A használat ebben az esetben leginkább a játékokra vonatkozik. Nem véletlen, hogy a pedagógusok a veszély egyik első számú megmutatózó formáját az iskolai teljesítménnyel kapcsolatban látják. Számukra nyilvánvalóan ez az a helyzet, ahol a leginkább tetten érhető az internetezés káros hatása, hisz ez az a terület, ahol ráláthatnak erre, ahol lemérhetik azt.

Az internet és a fiatalok kapcsolatában egy másik veszélyforrás az időtényezővel függ össze. Ezt szinte mindannyian említik. Az internet nagy időrabló, szinte észrevétlenül elszáll az idő használata közben, ami megint az iskola szempontjából hasznos tevékenységektől veszi el az értékes időt. Korosztálytól és iskolatípustól függetlenül veszélynek, károsnak tétéleződik ez a tényező.

Veszélyek forrása lehet a fiatalok és gyerekek számára a nem megfelelő tartalmak használata. Ez a veszély igen kis mértékben került előtérbe a beszélgetések folyamán. Főleg kisgyerekek esetében tétéleződött veszélyként olyan tartalmak használata, amely nem életkoruknak megfelelő, ezért káros lehet fejlődésükre – állítják a pedagógusok.

Az internetnek a gyermekekre gyakorolt veszélyes hatását az ide vonatkozó szakirodalom az olyan internetes oldalakban látja leginkább, ahol ismerkedni lehet (közösségi oldalak, társskereső oldalak, chatszobák). Ezekon az oldalakon veszély leselkedhet a gyermekre, hisz tapasztalatlanságánál, naivságánál fogva könnyen rászédhető, vagy akár áldozattá is válhat. Ez a veszély, úgy tűnik, a legkevésbé sem merül fel esetünkben. Beszélgetőpartnereim mindannyian határozottan kijelentették, hogy nem tudnak egyetlen olyan esetről sem, ahol bárki is rászedés, becsapás áldozatává vált volna. Természetesen hallottak az ilyen veszélyekről mint potencialitásról, de véleményük szerint térségünkben, városunkban ez a jelenség még nem ütötte fel a fejét. Nem került szóba az internetnek mint veszélyforrásnak az a változata sem, amelyet a közösségi oldalakon nyilvánossá tett személyes adatok, saját fényképek, bizalmas közlések, a velük történő visszaélés jelenthet. Úgy tűnik, térségünkben még nem vált ismertté az internetes kommunikációnak ez a veszélye, a pedagógusok nem tudnak ilyen eseteket. Ez nyilván nem jelenti azt, hogy egyáltalán nem is történt adatokkal való visszaélés, de annyi biztos, hogy veszélyforrásként még nem tudatosult a

használók számára. Inkább „helytelenek” vagy feleslegesnek tartják a személyes adatok, a bizalmas információk közzétételét, mintsem veszélyesnek.

Ha nem is épp veszélyesnek, de károsnak tartanak a pedagógusok néhány olyan hatást, amely a fiatalok internethasználati gyakorlatában megmutatkozik. Gyakori említés: nem olvasnak vagy nagyon keveset olvasnak a fiatalok. Jobban szeretnek az internetről tájékozódni, a papírkönyv már túl kényelmetlen, túl lassú nekik. Abban mindannyian egyetértenek, hogy az olvasási szokások megváltozása és az internethasználat szorosan összefügg egymással, ennek következményét pedig – a fiatalok leszoknak a könyvekről – mindenképpen károsnak tekintik.

Nagyobb veszélyt látnak abban, amit a túlzott internetezés jelenthet a testi egészségre. Kevés mozgás, kevés sportolás, kevés tartózkodás a szabad levegőn: ezt főleg a kisgyerekeket tanító pedagógusok említik, mint ami az internetezés nem kívánt velejárója lehet. Azt viszont mindannyian megjegyzik, hogy ez a veszély egyelőre nem komoly: a kisgyerekek szeretnek egymás társaságában a szabadban játszani, a nagyobbak közül pedig elég sokan űznek olyan hobbi-tevékenységet, amelyek nem az internethez kötődnek.

Beszéltünk arról is, hogy az internet veszélyt jelenthet a kapcsolatok építése terén. A szakirodalomban is ellentétes állítások sora fogalmazódik meg arról, hogy a virtuális térben működtetett kapcsolatok elorsvasztják-e a valódi, a fizikai térben működtethető kapcsolatokat, vagy épp ellenkezőleg: aki jó kapcsolatépítő a virtuális térben, az a valóságban is az. Beszélgetőpartnereim egybehangzóan állították, hogy a virtuális kapcsolatok miatt a valódi kapcsolatok nem épülnek le. Lehetőségük van valamelyest belelátni ebbe a kérdésbe, hisz maguk is többnyire tagjai a kapcsolathálóknak, használják a közösségi médiát, ugyanakkor tanítványaik viselkedésére is van rálátásuk nemcsak a konkrét oktatási helyzetekben, hanem a közös iskolai tevékenységek alkalmával is. Tapasztalataik azt mutatják, hogy az internetes kapcsolatépítés nagyjából ugyanazokkal a személyekkel történik, akikkel a való életben is kapcsolatban vannak. Ugyanakkor többen is megjegyezték, hogy valóságosabbnak, igazibbnak tartják a fizikai, szemtől szemben történő találkozásokat, beszélgetéseket, mint amit az internet által lehet folytatni. Még akár a telefonos beszélgetést is jobbnak tartják, mint a közösségi hálón történő kommunikációt. Ez a téma

tehát nem veszélyként tételeződik. (Az internetes kapcsolatépítés pozitív hozadékairól az előnyöket tárgyaló alfejezetben lesz szó.)

Ha nem is épp veszélyként, de mindenképpen az internethasználatban megmutatkozó negatívumként merült fel, hogy a diákok hajlamosak elveszni a tartalmak között, nem találják meg azt, ami egy feladat elvégzéséhez épp adekvát lenne, ilyen téren tehát az internethasználat gyakran eredménytelen és időpazarló módon történik.

Az internet mint esély. Az internethasználat pozitív oldala

Az internethasználatnak természetesen nem csak veszélyei és hátrányai, hanem előnyei is vannak. Abban minden pedagógus egyetért, hogy a fiatalok, akik már beleszülettek az internetes világba, sokkal természetesebben, magától értetődőbb módon használják ezt az eszközt, mint az idősebb generáció, de még a tizenéveseknél alig egy-két évtizeddel idősebb (huszon- harminc éves) pedagógusok használati módja is eltér a digitális bennszülöttékétől. Ebbe a bennfentes-ségbe néha elég nehéz betekinteni. A digitális bevándorlók számára sokkal jobban megmutatkoznak, és ami fontosabb, sokkal explicitebb módon megfogalmazhatóak, megragadhatóak a veszélyek területei, mint az esélyeké. Amikor beszélgetőpartnereimmel ezt a szegmenst érintettük, többször hangzottak el általánosítások az esélyekre vonatkozóan, mint a veszélyek esetében. A veszélyek – még ha viszonylag nem is tűnnek súlyosaknak – jobban körvonalazódnak számukra, és munkájuk (a tanítás, a gyerekekkel való foglalkozás) által sokkal inkább megragadhatónak látszanak. Az internethasználat pozitív oldala nem került elhallgatásra, de több volt az általánosítás, a határozatlan körülírás, mint a tényszerű megfogalmazás. Annál is inkább így van ez, mert az előnyök igen gyakran még csak mint potencialítások jelennek meg. Ami mindenképpen előnyt jelent a pedagógusok szerint: a sok és könnyen elérhető információ. Szintén előnyös lehet a fiatal felhasználóknak az a tulajdonsága, hogy előszeretettel élnek az online kapcsolattartás eszközével. Az online életmód lehetővé teszi az állandó és gyors elérhetőséget, ezt pedig a pedagógusok néha a maguk előnyére is tudják fordítani.

Nem látszanak viszont még azok az előnyök, amelyeket az intenzív internethasználat, az „intenzív és folyamatos benne élés” által kialakult képességek

jelenthethetnének. Ez természetesnek tekinthető, hisz még a szakma is csak tapogatózik e kérdés tekintetében. Nem látszik még világosan, hogy a „született digitális tanuló” és az „emigráns digitális tanár” attitűdjei miképp tudnak találkozni az iskola, az oktatás területén. Az új infokommunikációs lehetőségek nyilvánvalóan megváltoztatják a fiataloknak a tanuláshoz való viszonyát. Az viszont már sokkal kevésbé nyilvánvaló, hogy ez a megváltozott viszony miképp fordítható előnyé, hogy hol vannak és milyenek, mire használhatók azok az új készségek, amelyeket a fiatalok birtokolnak.

Az internettel való kapcsolatban nagyon sokféle használati mód alakulhat ki. Ezeknek elsősorban azok a szegmensei láthatók a pedagógus számára, amelyek az iskolával, a tanítással, a tanulással hozhatók összefüggésbe. Vannak ugyanakkor az iskola világától távolabb eső használati módok, és ebbe már csak annak a pedagógusnak van némi betekintése, aki maga is szélesebb körben és többféle módon van benne az internet világában, aki maga is többféle módon, többféle céllal használja azt.

Ami mindenképpen látható a pedagógus optikájából, az egyfajta új magatartás, ami a praxissal nagyon szorosan összefügg. És ez nem feltétlenül csak olyan dolgokra vonatkozik, amelyek a fiatalok internethasználatát tekintve viszonylag könnyebben átláthatók, mint amilyen az internetezésre fordított időmennyiség vagy a fiatalok által használt internetes tartalmak. A pedagógusok beszámolóiból kiderült, hogy érzékelik: egyfajta új attitűd és mentalitás van körvonalazódóban a fiatal internethasználók részéről, amelynek kialakításában ők maguk (a fiatalok) nagyon is aktív szerepet játszanak. Érződik az igény is, hogy ezeket a formálódó magatartás- és mentalitásbeli jellemzőket jó lenne alaposabban megismerni, sőt, közreműködni azok építésében. Úgy érzékelik, a részvétel olyan új előnyöket jelentene, amelyek az internethasználat esélyeit alaposan megnövelnék.

A fenti megállapításokat továbbgondolva, feltevődik a kérdés: a pedagógus optikájából mit lehet látni a gyerekek és fiatalok internethasználatára vonatkozóan. Mi az, ami határozottan látható, és mi az, amiről csak sejtések, esetleg előítéletekbe burkolt megítélések találhatók? A következőkben ezekre keresem a választ.

Mit lát(hat) a pedagógus a fiatalok internethasználatára vonatkozóan?

Kinek van és kinek nincs internethozzáférése? Milyen okok búzódnak meg amögött, ha valaki nem rendelkezik a hozzáférés lehetőségével?

A beszélgetésekből kiderült, hogy a diákok nagy többsége gond nélkül használja az internetet, a hozzáférhetőség ritkán jelent akadályt. Az egyik általános iskola pedagógusától hangzott el az állítás, hogy vannak még olyan családok, amelyek nem rendelkeznek internetkapcsolattal, és ennek elsősorban anyagi okai vannak. Ritkább az (a példákban csak egyetlen ilyen esetre derült fény), amikor a család elvi okokból nem rendelkezik hozzáféréssel: nem tartják jónak, hogy otthon a családban internet vagy akár televízió legyen. Az internettel nem rendelkező családok esetében is árnyaltabb a helyzet: nem mindig jelenti a teljes hiányt, hisz a család valamelyik tagjának, legalább az egyik szülőnek van mobiltelefonja, amely szükség esetén használható online tartalmak elérésére is. A középiskolás bentlakó diákok számára jelenthet még gondot a hozzáférés: számukra nincs meg a folyamatos internetezés lehetősége, az okostelefonok viszont gyakran ebben az esetben is segítenek. Milyen következményekkel jár, ha valaki nem rendelkezik internethozzáféréssel – tevődik fel a kérdés. Inkább negatív következményei vannak, vélekednek a pedagógusok. Ha például az oktatásban, otthoni feladatmegoldásban szeretnék használni ezt az eszközt, akkor a hiány nyilván akadályt jelenthet, hisz az egyenlőtlen feltételeket (van, akinek van, és van, akinek nincs) nem tartják igazságosnak, és ráadásul megnehezíti az elbírálási szempontokat. De elhangzott olyan vélekedés is, amely nem tartja kifejezetten negatívnak az otthoni internet hiányát: ebben az esetben a diákok több időt fordítanak a tanulásra. A hozzáférés hiánya közvetett módon is járhat negatív következményekkel: az a fiatal, aki nem, vagy a társainál ritkábban fér hozzá, marginalizálódhat a kortárs csoportban. Nem jut hozzá a közkedvelt vagy divatos tartalmakhoz, ezáltal a csoportban a közös tematizációkból kiszorul, és ez pszichés problémákhoz is vezethet.

Az internethasználat és az idő viszonya

Az idő vonatkozásában vizsgált internethasználatnak leginkább megragadható vetülete maga az időtartam, vagyis az internetezésre fordított idő. Beszél-

getőpartnereim egybehangzóan állították, hogy ez az időtartam hosszú, hosszabb a kelleténél. Ezt nem csak tanítványaikra, hanem családjukra vagy saját magukra is érvényes tapasztalatként állították: az internet nagy időrabló, használata közben az idő gyakran kontrollálatlanul csúszik ki az ember kezéből. Miben áll az internet és az idő viszonyának természete? E viszony negatív oldalát tekintve a következő típusok rajzolódtak ki: tanulástól elvont idő; felesleges dolgokra pazarolt idő; kimondottan káros dolgokra fordított idő (agresszív játékok). Amikor az idő és az internet viszonyára nem kimondottan ítéletekkel (vagy előítéletekkel) tekintettünk a beszélgetések folyamán, árnyaltabb, reflektáltabb megőzelítések is megfogalmazódtak. Ekkor került szóba, hogy az állandó online állapot hasznos is lehet a gyors és hatékony kapcsolattartásban, akár az oktatói munka szempontjából is: a diákok közös feladatmegoldó, munkamegosztásos, csoportos tevékenységét kimondottan segíti az online állapot. Megvan ugyanakkor itt is az érem másik oldala: a szinte állandó „bentlevés” egyfajta függőséget okoz: a kilépés, a kintlevés bizonytalanságérzéssel a „valamiről lemaradok, kimaradok” érzésével társul. Filozofikusabb megközelítések is születtek, amelyek az egyénnek az időhöz kapcsolódó mentalitásbeli és magatartásbeli változására is reflektálnak: az idő a fiatalok számára nem egy néha ellenőrizendő, rajtuk kívüllevő „valami” (amikor meg kell nézni az órát, hogy épp mennyit mutat), hanem „valami”, amiben benne vannak.

Milyen internetes tartalmakat használnak és miképp használják azokat?

A gyerekek és a fiatalok által használt tartalmak megítélése a pedagógusok által elsősorban aszerint történik, hogy a tanításban, a tanulásban azok negatív vagy pozitív szerepet játszanak-e, mennyire támogatják vagy zavarják az oktatási tevékenységet. Ez vonatkozik magukra a tartalmakra is, és arra is, hogy miképp használják azokat. A leggyakrabban emlegetett tartalmak között a facebook szerepel: ezt mindenki használja, még azok a kisiskolások is, akiknek életkoruknál fogva még nem is lenne szabad belépniük a közösségi hálóba. Következnek a legkülönbélebb játékok, leginkább a kisiskolások körében látszik hódítani a műfaj. Azután a wikipédia, majd zene- és filmletöltések, youtube, mesék, rajzfilmek, ritkábban társkereső oldalak. Megjelennek még olyan technikák megtanu-

lását segítő tartalmak, amelyek alkalmazhatók bemutatók, iskolai feladatok elkészítéséhez (power point).

A tartalmak használatát illetően majdnem egybehangzó a vélemény, hogy a fiatalok, bár sokat interneteznek, a sok információ között nem tudnak megfelelően keresni, és a tartalmakat nem tudják okosan felhasználni. A nem megfelelő keresés arra vonatkozik, hogy amennyiben iskolai feladatok megoldásához keresnek internetes tartalmakat, azokat ritkán tudják célirányosan, a sok információ közül az adott feladat jellegének megfelelően kiválasztani. Ugyancsak egybehangzó vélemény: a diákok az internetes tartalmakat nem tudják szintetizálni, több anyagból nem tudnak dolgozni, jobbik esetben összeollóznak részleteket, rosszabbik esetben egy az egyben átvesznek és feladatmegoldás gyanánt tálnak teljes szövegeket vagy minden változtatás nélküli szövegrészeket. Ha nagyon speciális feladatról van szó, amelyhez a fenti megoldásokat egyáltalán nem lehet alkalmazni, akkor kiderül, hogy tulajdonképpen az internet nem is segítség. Az is kiderült ugyanakkor, hogy vannak olyan használati módok, amelyek közvetett módon segítik a tanulást. Az idegen nyelv tanulásában hathatós segítség lehet azoknak a diákoknak, akik az általuk preferált különböző tartalmakat elsősorban az illető nyelven keresik és találják meg, vagy megkeresik azokat a csatornákat, ahol partnereket is találnak saját hobbijukhoz, és a kommunikáció szintén idegen nyelven történik. A beszélgetések alatt történt utalás olyan pozitívumra is, amely nem is a konkrét tartalmakhoz kapcsolódik, hanem az intenzív online közösségi életre utal: a diákok az online kapcsolatokat nagyon jól fel tudják használni iskolai feladatok megoldására olyan esetekben, amikor a kooperáció előnyös. Az együttműködésnek ez a formája egyelőre még ritka, de úgy tűnik, a pedagógusok már felfigyeltek a jelenségben rejtőző lehetőségekre.

Család és fiatalok internethasználata – a pedagógus szemszögéből

A pedagógusokkal folytatott beszélgetések kiemelt témája volt a család szerepe a gyermekek és a fiatalok internethasználatának összefüggésében. A beszélgetések hangnemét, a tapasztalatok részletes taglalását, a vélemények intenzitását, az értelmzések reflektáltságát látva úgy tűnik, hogy a pedagógusoknak nem csak széles rálátásuk van erre a problémakörre, hanem a jelenség

egyik kulcsmozzanatának tekintik a család és a fiatalok internetezésének viszonyát. A pedagógusok igen nagy felelősséget tulajdonítanak annak a családi környezetnek, amelyben a gyermekek szocializálódnak, ugyanakkor látják azt a dilemmát is, amit a digitális bennszülött fiatalok és a digitális bevándorló szülők eltérő attitűdjei is jeleznek. Ezek az eltérő attitűdök sokfélék. A gyermekek – ritka kivételektől eltekintve – jobban éretnek ehhez az eszközhöz, mint a szüleik, ebből kiindulva pedig többféle szülői magatartás körvonalazódik. A következőkben ezekből a magatartásokból néhány trendszerűnek látszó típust sorolok fel, olyan típusokat, melyekre a pedagógusi perspektívából nyílik rálátás. A pedagógusok szerint a szülők nem mindig tudatosítják felelősségük súlyát ebben a kérdésben, ezért gyakori eset, hogy közömbösek maradnak gyermekeik internethasználatát illetően, így nem veszik észre idejében az esetlegesen innen adódó problémákat. Mivel nem mindig értik, gyermekük mit csinál a képernyő előtt, gyakran úgymond rájuk hagyják, hogy tegyenek, amit jónak látnak, hisz ők maguk úgysem tudják követni ezt a ténykedést. A „ráhagyás”-nak szerencsésebb esete a szülői bizalom: megbíznak gyermekükben, hogy amit tesz, az csakis jó lehet. Ez főleg nagyobb diákok esetében jelentkezik. Ennek az attitűdnek a kialakulását nyilván más tényezők is meghatározzák, nemcsak az internet: amikor a bizalom légmentesül egyébként is megvan, ez természetes módon tevődik át erre a szegmensre is. Ennek az ellentéte: a bizalom, az együttérző családi légkör hiánya. Több pedagógus is a kölcsönös bizalom hiányára vezette vissza az internethasználat negatív következményeit. Az egyetlen extrém esetként felmerült internetfüggés mögött is súlyos családi és pszichés problémákat látnak. Kirajzolódott az a magatartásforma is, amely a következőképpen írható körül: a szülők, mivel nem ismerik az internet veszélyeit, nem korlátozzák sem időben, sem a tartalmakat illetően a fiatalok internethasználatát. Amíg gyermekük az ők fizikai közelségükben, az otthon falai közt tartózkodik, nem érheti őt semmi baj. Jobban féltik őket, ha buliba mennek, ha a szülő tekintetétől távol, ellenőrizetlenül tartózkodnak valahol, ahol veszélyeknek lehetnek kitéve. Az internet által felkínált virtuális tér ezzel szemben csupán ártatlan szórakozás, esetleg az iskolai munkát segítő hasznos tevékenység. Mindezt elmélyíti a megnyugtató büszkeség, amelyet a szülő akkor érez, amikor azt látja, hogy gyermeke képes ezt az eszközt olyan szinten használni, amit ő már nem ér fel. Kisebb

gyerekekre vonatkozóan a vélemények még kritikusabbak: az internet, a televízióhoz hasonlóan bébiszitterként használatos: míg a kisgyerek elmélyülten foglalatосkodik a képernyő előtt, vagy valamilyen neki tetsző műsort néz, addig a szülőnek van ideje nyugodtan elvégezni saját dolgait. Vannak ugyanakkor olyan vélekedések is, amelyek az internet otthoni használatában csak egy új eszközt látnak, amely által megismétlődik a szülő-gyerek kapcsolat néhány „ős-régi” mozzanata: a szülő rászédése. Annak idején, mondják, mi a tankönyv alá becsúztatva olvastunk egy izgalmas könyvet, készen arra, hogy a felnőtt megjelenésére egy mozdulattal elérjünk azt. Most ugyanez történik egy egérkattintással.

A pedagógusok szerint a fiatal korosztály internethasználatát ellenőrizni és irányítani kellene, és ebben a szülőkre, a családra is komoly felelősség hárul. Csupán nagyobb és valóban éretten gondolkodó, az internethasználat veszélyeit is ismerő diákok esetében nem indokolt a szigorú kontroll. A vélekedések sokfélék, többféle családi közegre rálátva fogalmazódnak meg, de a sokféleség mellett néhány általánosítható trend is kirajzolódott. Ezekre a trendszerű helyzetekre ugyanakkor jellemző, hogy nemcsak az internetről szólnak. Az internethasználó fiatalok és a család helyzetét taglalva a beszélgetés mindig átsúszott egy szélesebb dimenzióba: arra a területre, amely a két generáció kapcsolatának milyenségéről, időnkénti problematikusságáról szól. Az internet ebben az esetben nem a generációk közti szakadék kiváltó okaként jelent meg, hanem inkább mint annak egyik megjelenési formája, egy olyan szegmense, amely hangsúlyosan mutathat rá ugyan a problémákra, de nem kiváltó oka azoknak. Olyan vélekedés is elhangzott, amely a közeledés lehetőségét, a különféle generációs kompetenciák összekapcsolásának esélyét épp az internet által véli megvalósíthatónak.

Még egy kérdésre érdemes itt felfigyelni: a digitális bevándorlók és a digitális bennszülöttek közti távolság ebből az optikából elég nagyra látszik. A fiatalok körében az internethasználat olyan társadalmi gyakorlattá vált, amely önálló életet él, és nincsenek olyan előzményei, amelyeket modellként lehetne használni a saját gyakorlat kialakításában. A szülői generációját gyakran elég későn, vagy csak egy szűk területen érintette meg az internet világa. Akik bíznak gyerekeikben, ezzel együtt abban is bíznak, hogy ők, akik szemmel láthatóan ebben a világban már otthonosan, magabiztosan mozognak, olyan előnyök birtokába kerülnek ezáltal, amelyeket a maguk hasznára tudnak fordítani. Akik kevésbé

jártasak és csekély a tájékozottságuk, azok enyhe gyanakvással szemlélik ezt a magabiztosságot, de esélytelennek látják, hogy maguk is némi jártasságra szert téve, belépjenek ebbe a világba. Néhány egyszerű módszerrel próbálják kordában tartani a használatot, de ezen túl nincsenek eszközeik a kontrollra, a rálátásra. Igazi modellt, referenciakeretet az eszközhasználatra, a tartalmak kiválasztására, az internettel való élés és az internetes világban való mozgás módozatainak megtanulására tehát csupán a kortárs csoport nyújt a fiatalok esetében.

Internet és oktatás

Az interjúkban sor került annak a kérdésnek a taglalására is, hogy milyen lehetőségei vannak az oktatásban az internetnek. Amint a beszélgetésekből kiderült, igen érzékeny és komplex problémakört érintettünk ezzel a kérdéssel. Mert az nyilvánvalóan ma már nem kérdés, hogy szükséges-e a tanulásban, a tanításban, a napi oktatási gyakorlatban használni az internetet. Nem az a kérdés, hogy szükség van-e erre, hisz ezt már senki sem kérdőjelezi meg. A kérdés ugyanakkor nem is elsődlegesen a felszereltségben, az internettel való lefedettségben válik igazán fontossá, hanem a hogyan, a miként formájában. És ráadásul ez a „hogyan” sem mutatkozik egyszerű kérdésnek. Nem elsősorban azt a dilemmát veti fel a pedagógus számára, hogy milyen tartalmakat vigyen be az oktatásba, az internet kínálatából mit kapcsoljon össze a hagyományos eszközökkel és módszerekkel. A kérdések ennél bonyolultabbak, sokszor a megfogalmazásuk sem könnyű.

A válaszok abban megegyeznek, hogy az iskolának kiemelt szerepe kellene hogy legyen a gyerekek internethasználati gyakorlatát illetően. Hogy ezt a kiemelt szerepet hogyan kellene betöltenie, abban már sok a bizonytalanság, az aggály. Abban mindannyian megegyeznek, hogy egy olyan területről van szó, amelyet nem látunk még elég tisztán, és ez már önmagában okot adhat az aggodalomra. Nem hiányzik a bizakodás sem, de nem látszik még eléggé, hogy az iskola hogyan tudná a maga számára megnyugtatóan átláthatóvá és főképp a maga elképzelései szerint irányíthatóvá tenni a gyermekek és a fiatalok internetes gyakorlatát. A válaszokból az derült ki, hogy jó lenne az iskolának erősebb kontrollt gyakorolnia, vagy legalábbis hathatósabb közreműködést kieszközölnie ezen a téren. Az viszont még nyitott kérdés, hogy mindez hogyan lenne kivitelezhető.

Hogyan kapcsolható össze az iskola, az oktatási gyakorlat az internettel? Profitálhat-e valamit az oktatás, az iskola abból, hogy a fiatalok számára ez az eszköz ismert és kedvelt, hogy használata által a diákok olyan kompetenciák birtokába kerülnek, amelyeket jól lehetne kamatoztatni az oktatási gyakorlat által is hasznosnak tartott tevékenységekben?

Az internet és az oktatás kapcsolatában természetesen először azt kellett tisztázni, hogy milyen az iskolák eszközellátottsága, milyen színvonalon áll a technikai felszereltség. Kiderült, hogy bár nem minden iskola, sőt, nem mind-egyik osztály rendelkezik egyforma adottságokkal, a pedagógusok általában kielégítőnek találják a helyzetet. Kérdéseik, aggályaik nem elsősorban ezen a területen merülnek fel, mert az esetleges felszereltségbeli hiányokat pótolhatónk látják. A nem megfelelő technikai feltételek ott okoznak komolyabb gondot, ahol a gyerekek családi háttere sem tudja nyújtani az intrenethez való hozzáférést.

A kérdések elsősorban a használat módját illetően merülnek fel. Hogyan lehet bevinni a napi oktatásba, mire lehet használni az internetet? Vagy megfordítva a kérdést: lehet-e egyáltalán nélkülözni az iskolában az internetet mint eszközt? A pedagógusok a következő dilemmákkal találkoznak: a gyerekek, akik már megismerték az internet gazdag, színes világát, a kötelező tananyagot szűrkének, unalmasnak, érdektelennek találják. Nehéz lekötni őket a hagyományos tananyaggal és a hagyományos oktatási módszerekkel. Van, aki ezt a kérdésfelvetést egyenesen az egész iskolai rendszer problematikusságában látja, a tananyag elavultságában, az oktatási szerkezet át nem gondolt voltában véli felfedezni. Ilyen megközelítésben az internet megint csak másodlagos kérdésként, a valódi problémák függelékeként jelenik meg.

Egy másik meglátás szintén a használat módjáról szól, de más vonatkozásban közelíti meg a kérdést: hogyan lehet úgy használni az oktatásban az internetet, hogy az valóban lekösse a diákot, akinek ez az eszköz már nem jelent újdonságot, a használat önmagában nem nyújt élményt. A felvetésekből kiderült, hogy nem az az elsődleges kérdés, hogy milyen eszközt használunk, internetet-e vagy valami mást, hanem az, hogy miképp lehet a diákok figyelmét tartósan egyetlen problémára összpontosítani. Erre önmagában egy vizuális anyag, interaktív lehetőséggel bővített módszertani újítás már nem elegendő.

A fiatal generáció tanítása abban a tekintetben is kérdéseket vet fel, hogy rövid ideig bírnak ugyan koncentrálni egyetlen témára, kérdésre, eszmefuttatásra, de ezzel szemben rendelkeznek egy másfajta kompetenciával: egyszerre több mindennel képesek foglalkozni egy időben, párhuzamosan több mindenre figyelni. Körvonalazódnak a „digitális tanuló” képe, aki hozzászólt ahhoz, hogy az információkhoz gyorsan és többféle úton jusson hozzá. A párhuzamos információfeldolgozás nem jelent számára gondot, annál inkább nyomasztónak érzi az egyszintű információfeldolgozást, amely másfajta, kevésbé elviselhető terheltséget jelent számára. A digitális tanuló a szöveg mellé már a vizuális és auditív ingereket is igényli, ezek komplexitása elúzi az unalmat és a kimerültséget, amit a csupán írott formában megjelenő tananyag jelent. A multitasking – a figyelem megosztása több feladat között – olyan jelenség, amelyet a pedagógusok már észlelnek tanítványaikon, mégpedig abban a formában, ahogyan az interneten egyszerre több oldalt is nyitva tartva végzik feladataikat, keresgélnek, informálódnak, kommunikálnak, megosztanak, és mindezt egyszerre, egyazon időben. Nem világos még, hogy ez az új képesség mire, hogyan használható? A tanulást zavaró elemként kell-e tekinteni rá, vagy olyan új kompetenciaként, amelyet talán meg lehetne próbálni kamatoztatni az oktatói tevékenységben? Beszélgetőpartnereim közül többen észrevették már, hogy ez a képesség a kooperációt, az egymás közti feladatmegosztást akár online kapcsolattartás által gyakorolva is elősegíti, az egyéni munkavégzést viszont kevésbé támogatja.

Mire is, hogyan is lehet tehát használni az internetet az oktatásban? A változások kiváltó okaként kell-e tekintenünk erre az eszközre, mely átalakította a fiatalok gondolkodásmódját, tanuláshoz való viszonyát? Vagy csupán olyan szegmensként kell kezelnünk, amely más tényezőkkel együtt nem konkrét kiváltója, csupán egyik összetevője a megváltozott helyzetnek? A pedagógusok keresik a válaszokat. Ezek a válaszok a határozottságtól a töprengő kereséseken át a bizonytalanságig ívelnek. Vannak egészen konkrét elképzelések, amelyek konkrét helyzetekben már látják a jó megoldásokat. Vannak az eddigi tapasztalatok nyomán megfogalmazódó kételyek, de vannak optimista meglátások is, amelyek úgy vélik, hogy a fiatalok által működtetett új kompetenciák igenis hasznosak és használhatóak az oktatásban is. A felszínre került jó példák az

interjúk beszédhelyzetében reflektáltabbakká váltak, és alkalmat adtak optimista hangvételű következtetések levonására.

Az oktatás és az internet viszonyáról elhangzott kijelentéseket röviden így lehetne összefoglalni egy felsorolásban: fontos az ellátottság kiterjesztése, de ezzel párhuzamosan elengedhetetlen a használati normák kialakítása is. Továbbá: az otthoni és az iskolai felhasználói gyakorlat ellentmondásait csökkenteni kell, az iskolai tananyag iránti érdektelenség mérséklése pedig talán épp az internet kínálja lehetőségek intenzívebb és átgondoltabb felhasználása által volna lehetséges. Szó esett egészen konkrét felhasználási módokról, ezek néha csupán esetiek, máskor az egyes tantárgyak sajátosságaihoz, lehetőségeihez igazodnak: az internethasználat más lehetőséget kínál az elit középiskolában tanító angoltanárnak, és mást annak a tanítónőnek, aki hatéves gyerekekkel foglalkozik az iskolai előkészítő csoportban, ahol ráadásul a családok anyagi lehetőségei is behatárolják a gyerekek internethez való hozzáférését. Más a helyzet ott is, ahol a tanított tárgy kimondottan az internethasználatához kötődik (fejlesztő logiki játékok), és más ott, ahol ritkán lehet a tanórán beiktatni ennek az eszköznek a használatát.

Következtetések

A pedagógusokkal folytatott beszélgetések rávilágítottak arra, hogy térségünkben igen nagy szükség van olyan, a fiatalok és az internet kapcsolatát vizsgáló kutatásokra, amelyek nemcsak passzív felhasználóként tekintenek a fiatalokra, hanem cselekvő ágensekként kezelik őket, akik maguk alakítanak ki egyfajta használati módot az internettel kapcsolatosan. Olyan cselekvő, az internet hatását nem pusztán elviselő ágensként kell látnunk a fiatalokat, akik viszonylag függetlenül, elsősorban a kortárs csoporton belüli szorosabb kapcsolati körök által alakítanak ki sajátos használati módokat. Ez egy olyan referenciakeret, amelybe – a beszélgetésanyagok tanúsága szerint – nagyon nehéz belelátni, belépni még még ennél is nehezebb.

Körvonalazódik az oktatási szereplők, jelesen a pedagógusok részéről az az igény, hogy belelássanak, vagy akár bele is avatkozzanak a használatnak abba a módjába, amelyet a fiatalok oldalán kialakulni látnak, amelyre részben gyanakvással, részben optimizmussal tekintenek. A beavatkozás módját sokfélekép-

pen képzelik el, annak megfelelően, hogy ők maguk milyennek látják napjaink emberének az internethez való viszonyát, hogy milyen tapasztalatokkal rendelkeznek a gyermekek és a fiatalok internethasználatát illetően. Egyfajta közreműködők szeretnének lenni ebben a változásban, amely lehet jó, lehet rossz, hordozhat pozitív vagy negatív vonásokat, de mindenképpen jelentősen megváltoztatta a fiatalok életét, gondolkodását, tanuláshoz való viszonyát. A digitális bennszülött már digitális tanuló is, aki sajátos igényekkel, elvárásokkal fordul az iskola felé. Lehet-e számára „diktálni az iramot”, lehet-e mintát nyújtani számára az internet használatában, vagy ezt rá kell bízni a referenciakeretként működő kortárs csoportra? Van-e mód beavatkozni, vagy inkább a közreműködés, az együttműködés lenne a járható út? Az ilyen és ehhez hasonló kérdésekre a témában folytatott további kutatások adhatnak választ.

Szakirodalom

Bíró A. Zoltán – Gergely Orsolya (szerk.) 2013

Ártalmas vagy hasznos internet? A média hatása a gyermekekre és a fiatalokra. Státus Kiadó

Bodó Julianna (szerk.) 2012

Esély vagy veszély? A média hatása gyermekekre és fiatalokra. Státus Kiadó

Gergely Orsolya (szerk.) 2012

A média hatása gyermekekre és fiatalokra. Konferencia, Csíkszereda, 2012. május 7-8.

Prensky, Marc 2001

Digital Natives Digital Immigrants 1.

http://goliat.eik.bme.hu/~emese/gtk-mo/didaktika/digital_kids.pdf

[http://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-](http://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf)

[%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf](http://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part1.pdf)

Prensky, Marc 2001

Digital Natives Digital Immigrants 2.

[http://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-](http://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part2.pdf)

[%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part2.pdf](http://www.marcprensky.com/writing/Prensky%20-%20Digital%20Natives,%20Digital%20Immigrants%20-%20Part2.pdf)